

Registry úniků a přenosů znečišťujících látek – nástroje realizace „práva vědět“

Jan Maršák

Envigogika 2008/III/2 – Recenzované články/ Reviewed Papers

Publikováno/Published 22. 12. 2008

DOI: <http://dx.doi.org/10.14712/18023061.31>

Abstrakt:

Termín „právo vědět“ je spojován se zpřístupňováním informací o životním prostředí. Budování veřejně přístupných registrů úniků a přenosů znečišťujících látek umožňuje veřejnosti toto právo realizovat. Registry úniků a přenosů znečišťujících látek (PRTR) poskytují veřejně přístupné informace o znečištění, které jsou emitovány do prostředí. Je předmětem mezinárodních dohod a zákonů na evropské i národní úrovni. Text podává přehled o situaci v České republice a současně hodnotí přístup různých cílových skupin k využití dat z integrovaného registru znečištění, fungujícího zde od roku 2004 a využívajícího informace od více než 1 000 původců znečištění.

Klíčová slova:

Registry znečišťování, úniky, přenosy, právo vědět, Internet, účast veřejnosti

Abstract:

Pollutant release and transfer registers (PRTR) provide publicly accessible information about pollution which specific facilities emit into the environment. PRTRs are the subject of many international agreements and European (national) law. In present more than 30 countries have public registers. In the Czech Republic an integrated pollution register has been implemented from the year 2004 and contains information about more than 1000 facilities. Data reports are available through a special internet website. Many target groups (state administrative, public authorities, students, universities, schools, media, environmental NGOs, industrial associations, local communities) can access data for different purposes.

Key words:

Pollution registers, releases, transfers, right to know, Internet, public participation

Úvod

Termín „právo vědět“ (*right to know*) je používán pro popis dnes již obecně uznávaného práva veřejnosti mít možnost vyžadovat a získávat (bez prokazování zvláštních zájmů) od veřejné správy informace o záležitostech souvisejících s realizací veřejných politik (*public policies*). Historicky byly velké rozdíly mezi jednotlivými právními úpravami, které se týkaly držení informací vládami (státními institucemi). Většina evropských zemí (zahrnující Británii, Francii a Německo) měla dlouhodobou tradici s utajováním široké škály dat, které držela veřejná správa. Velkou výjimkou bylo a je Švédsko (Sand 2002).

„Právo vědět“ je často spojováno zejména se zpřístupňováním informací o životním prostředí. Informování veřejnosti o kvalitě životního prostředí může vést k tomu, že občané se stanou aktivními účastníky v identifikování a řešení environmentálních problémů na lokální, národní i mezinárodní úrovni (Hazen 1997). Řada informací je veřejnou správou v současnosti zpřístupňována a poskytována prostřednictvím Internetu.

Předkládaný text se snaží v základních rysech popsat realizaci uvedeného práva veřejnosti prostřednictvím budování veřejně dostupných registrů úniků a přenosů znečišťujících látek - tzv. PRTR (*Pollutant Releases and Transfer Register*), které v současnosti fungují v mnoha zemích celého světa (včetně České republiky), ale například i ve formě registru na úrovni Evropské unie (*European Pollutant Release and Transfer Register*, E-PRTR) a společného severoamerického registru (*North American Pollutant Release and Transfer Register*).

Vymezení registrů úniků a přenosů znečišťujících látek

Registry úniků a přenosů znečišťujících látek jsou seznamy (databáze, inventury) znečišťujících látek jejich úniků a přenosů. PRTR zahrnují informace o únicích do ovzduší, vody a půdy, stejně jako o přenosech v odpadních vodách a přenosech odpadů ke zpracování nebo odstranění (OECD 1996). Úniky a přenosy látek jsou uváděny jednotlivě a jsou přímo spojeny s konkrétní provozovnou. Sledují se látky s významnými vlivy na životní prostředí a lidské zdraví (např. skleníkové plyny, látky způsobující kyselý déšť, těžké kovy, rakovinotvorné látky atd.). Provozovatelé ohlašují úniky (přenosy) pravidelně a povinně v případě překročení (nebo dosažení) stanovených parametrů v právních předpisech¹. Hlavním cílem budování registrů je zpřístupňování údajů a šíření informací o znečišťování životního prostředí.

Účelem registrů je přispět k posílení integrovaného přístupu v ochraně životního prostředí a k podpoře šetrnějšího chování. Pro státy, ale i pro průmyslové podniky jsou údaje z registrů potřebné k formulaci environmentálních politik a jako nástroj ekologického řízení, podporují zavádění čistých technologií v průmyslu a zemědělství a usnadňují inspekční činnosti. Zásadní význam mají registry při informování veřejnosti, která má tak možnost získat údaje o únicích a přenosech konkrétních znečišťujících látek z jednotlivých podniků jinak obtížně zjistitelné a zároveň se může podílet na vývoji registrů.

¹ Současná podoba registrů znečišťování akceptovaná na mezinárodní úrovni, která se promítla zejména do Protokolu o registrech úniků a přenosů znečišťujících látek, je kompromisem, na kterém se byly schopné různé strany shodnout. Mnohé země mají širší registry, než jsou mezinárodní požadavky. Zároveň jsou zkoumány další zdroje znečišťujících látek, jejichž zahrnutím by vznikl skutečně integrovaný pohled na znečišťování vznikající činností provozovny - materiálové toky, vstupy látek do provozovny, vnitřní skládky v provozovně, přenosy uvnitř provozovny, úniky z vyrobených produktů.

Relevantní a věrohodné údaje v registrech mohou sloužit pro formulaci efektivní a cílené environmentální politiky, která závisí mimo jiné právě na přesných informacích o únicích znečišťujících látek do ovzduší, vody a půdy a o jejich přenosech. Pouze v případě, že jsou takové informace dostupné, mohou vládní instituce připravovat adekvátní programy ke zlepšení životního prostředí a mohou lépe předpovídat vývoj životního prostředí. Samozřejmostí je využití dat v registrech k plnění mezinárodních závazků.

Mezinárodně právní zakotvení registrů úniků a přenosů znečišťujících látek

Konference OSN o životním prostředí a rozvoji (UNCED), která se konala v roce 1992 v Rio de Janeiro v Brazílii, uznala ve své **Agendě 21** význam přístupu veřejnosti k informacím o znečištění životního prostředí, včetně registrů emisí. V zásadě 10 Agendy 21 se uvádí, že *"každý jednotlivec musí mít řádný přístup k těm informacím týkajícím se životního prostředí, které jsou v držení úřadů"*, jakož i *"možnost podílet se na rozhodovacích procesech"*. Státy musejí *"podporovat informovanost a účast veřejnosti tím, že budou v širokém měřítku zpřístupňovat informace"* (UNCED 1992).

V kapitole 19 Agendy 21 je doporučeno, aby státní správa shromažďovala dostatečně rozsáhlé údaje o různých složkách životního prostředí a umožňovala veřejnosti přístup k těmto informacím. Státní správa musí za spolupráce průmyslu a veřejnosti založit a zlepšovat databáze o chemikáliích, včetně registrů úniků a přenosů. Co nejširší informovanost o chemických rizicích je podle Agendy 21 podmínkou chemické bezpečnosti.

Po UNCED podnikla první kroky k zajištění realizace tohoto cíle Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj (OECD). V roce 1993 OECD připravila manuál sloužící jako návod pro vlády, které se rozhodly zavést registry úniků a přenosů jako nástroj k monitorování znečištění a jeho případného snižování. Manuál² byl zveřejněn v roce 1996³. 20. února 1996 OECD přijala doporučení k implementaci registrů úniků a přenosů znečišťujících látek⁴. OECD vytvořila speciální pracovní skupinu pro otázky registrů znečišťujících látek (*OECD PRTR Task Force*), která měla řešit nejobtížnější aspekty vytváření systémů PRTR. Zároveň OECD aktivně podporuje projekty související s registry (mimo jiné *Centre for PRTR Data*, *Centre for Release Estimation Techniques*, globální internetový portál pro registry úniků a přenosů).

V kontextu procesu „Životní prostředí pro Evropu“⁵ a pro další implementaci Agendy 21 začala Evropská hospodářská komise OSN (EHK OSN) v roce 1996 pracovat na Úmluvě o přístupu k informacím, účasti veřejnosti na rozhodování a přístupu k právní ochraně v záležitostech životního prostředí⁶ (tzv. Aarhuské úmluvě⁷). Úmluva byla podepsána v červnu 1998 a v platnost vstoupila v říjnu 2001. **Česká republika ji ratifikovala na podzim 2004** (byla vyhlášena pod č. 124/2004 Sb. m. s.), Evropské společenství Úmluvu

² *Pollutant Release and Transfer Registers. A Tool for Environmental Policy and Sustainable Development. Guidance Manual for Government*, (Registry úniků a přenosů znečišťujících látek (PRTR): Nástroj politiky životního prostředí a udržitelného rozvoje, Paříž, 1996, k dispozici na adrese: <https://www.oecd.org/dataoecd/36/32/2348006.pdf>).

³ OECD kromě uvedeného manuálu připravila celou řadu dalších dokumentů k problematice PRTR. Dokumenty jsou dostupné na webových stránkách www.oecd.org.

⁴ *Recommendation of the Council on Implementing Pollutant Release and Transfer Registers [C(96)41/Final]*. Následně bylo v roce 2003 ještě přijato doplňující doporučení [C(2003)87].

⁵ *Environment for Europe* - <http://www.unece.org/env/efe/welcome.html>.

⁶ *Convention on Access to Information, Public Participation in Decision-making and Access to Justice in Environmental Matters*.

⁷ Blíže k Aarhuské úmluvě - <http://aarhusclearinghouse.unece.org/> nebo <http://www.unece.org/env/pp/>.

ratifikovalo v únoru 2005⁸. **Veřejnost je v Aarhuské úmluvě vnímána jako partner pro veřejnou (státní) správu, který má řadu práv:**

- získávat srozumitelné informace o životním prostředí,
- účastnit se rozhodování, a
- mít zajištěnu právní ochranu⁹.

V rámci Aarhuské úmluvy byl v roce 2003 sjednán speciální Protokol o registrech úniků a přenosů znečišťujících látek, který na mezinárodní úrovni zakotvil otázky registrů a přístupu veřejnosti k informacím o znečišťování životního prostředí.

Protokol o registrech úniků a přenosů znečišťujících látek

Protokol o registrech úniků a přenosů znečišťujících látek (dále „Protokol“ nebo „Protokol o PRTR“) je první právně závaznou mezinárodní úmluvou o registrech úniků a přenosů znečišťujících látek. Cílem je zvýšit přístup veřejnosti k informacím o životním prostředí založením integrovaného celonárodního registru. Protokol o PRTR byl přijat na mimořádném zasedání stran Aarhuské úmluvy 21. května 2003 v rámci páté ministerské konference „Životní prostředí pro Evropu“ konané v Kyjevě.

Protokol podepsalo 38 států (včetně České republiky) a Evropské společenství¹⁰. Protokol mohou podepsat všechny státy, včetně těch, které neratifikovaly Aarhuskou úmluvu a nejsou členy Evropské hospodářské komise Organizace spojených národů (EHK OSN). Jedná se tedy o „otevřený“, globální protokol. Protokol vstoupí v platnost pro smluvní strany devadesátým dnem po datu uložení šestnácté listiny o ratifikaci, přijetí nebo přistoupení.

Ke dni 30. 11. 2008 byl Protokol ratifikován 11 státy (Lucembursko, Švýcarsko, Estonsko, Německo, Nizozemí, Švýcarsko, Slovensko, Lotyšsko, Chorvatsko, Švédsko, Dánsko) a Evropským společenstvím¹¹. Další státy indikovaly, že budou připraveny Protokol ratifikovat v průběhu roku 2009. Jeví se jako pravděpodobné, že v druhé polovině roku se stane Protokol účinným.

ČR dosud není smluvní stranou Protokolu, ale pouze jeho signatářem. Ratifikační proces bude dokončen v průběhu roku 2009. Protokol vzhledem k jeho právní povaze musí být schválen vládou, parlamentem i prezidentem republiky. Vláda Protokol doporučila ratifikovat Parlamentu a prezidentovi na svém zasedání dne 9. 6. 2008.

Protokol o PRTR se zaměřuje na minimální požadavky, kterých lze dosáhnout v různých zemích. Registr má podle Protokolu obsahovat informace o únicích a přenosech 86ti znečišťujících látek (seznam tvoří přílohu Protokolu), smluvní strany mohou nicméně

⁸ V rámci EU byla rovněž přijata směrnice 2003/35/ES o účasti veřejnosti na vypracovávání některých plánů a programů týkajících se životního prostředí a o změně směrnic Rady 85/337/EHS a 96/61/ES, pokud jde o účast veřejnosti a přístup k právní ochraně.

⁹ Blíže na <http://www.ucastverejnosti.cz/cz/>.

¹⁰ Evropské společenství Protokol schválilo rozhodnutím 2006/61/ES. Protokol se řadí mezi smlouvy spadající do oblasti tzv. společné pravomoci Společenství a členských států. ES má právo stát se smluvní stranou Protokolu (a Rozhodnutí Rady ji dává mandát uložit listinu o schválení u depositáře Protokolu), a to na základě čl. 175 (1) Smlouvy o ES. Nejedná se však smlouvu v tzv. výlučné pravomoci ES, tzn. o oblast, v níž členské státy přenesly svoji pravomoc na Společenství a zřekly se možnosti samostatně jednat.

¹¹ http://www.unece.org/env/pp/ctreaty_files/cprotocol_2008_02_11.htm

vytvářet rozsáhlejší databáze. Jedná se o látky s významnými negativními vlivy na životní prostředí a lidské zdraví (např. skleníkové plyny, látky způsobující kyselý déšť, těžké kovy, rakovinotvorné látky). Má tak pokrývat úniky a přenosy z různých typů bodových zdrojů, a poskytovat dostupná data o rozptýlených zdrojích. Při vytváření registru je nutné brát v úvahu i jeho potenciální rozšíření.

Nezbytným rysem registru je veřejná bezplatná přístupnost a možnost veřejné kontroly. Data o znečištění v registru musí být dostupná v koherentní, strukturované (podle zařízení, polohy, činnosti, vlastníka, znečišťující látky, složek atd.) a uživatelsky přátelské (*user friendly*) podobě. Protokolem je požadováno zajištění účasti veřejnosti i při vývoji národního registru (veřejnost může předkládat připomínky, informace, analýzy nebo stanoviska). Registry mají mít omezená ustanovení týkající se utajování.

Hlavní parametry systému PRTR podle Protokolu jsou:

- zajištění povinného a periodického (každoročního) ohlašování vymezenými subjekty,
- podávání hlášení za jednotlivé provozovny,
- hlášení o únicích látek do vody, ovzduší a půdy (*multi-media approach*),
- hlášení o přenosech látek v odpadech (*pollutant-specific approach*) nebo hlášení množství odpadů podle kategorií (*waste-specific approach*),
- hlášení o přenosech látek v odpadních vodách,
- omezené utajování údajů a jejich bezplatnost¹²

Vznik registrů úniků a přenosů

V továrně společnosti Union Carbide India v indickém městě Bhopál se v roce 1984 odehrála jedna z největších chemických havárií 20. století. Ze zásobníku zde unikl metylizokyanát a způsobil množství otrav a závažná poškození zdraví obyvatelstva (Mika, 2003). Havárie si vyžádala minimálně přes 3800 lidských obětí¹³. Rozsah bhopálské katastrofy (a rovněž nehoda podniku stejné společnosti v Západní Virginii) vedl k eskalaci snah o prevenci takových havárií. Zároveň byly formulovány nároky veřejnosti na dostupné informace o znečišťování životního prostředí. Odpovědí na tyto požadavky bylo v roce 1986 v USA přijetí zákona o bezpečnostním plánování a právu veřejnosti na informace¹⁴ a zákona o prevenci znečištění¹⁵.

Zmíněné zákony umožnily vznik registru úniků toxických látek *Toxics Release Inventory* (TRI) a uložily průmyslovým podnikům pravidelně ohlašovat informace o únicích a přenosech chemických látek. Registr obsahuje informace o více než 600 látkách, které jsou pravidelně vypouštěny do životního prostředí. V TRI je evidováno v 22 880 provozoven z celých USA¹⁶. Po pozitivních zkušenostech s americkým registrem začaly obdobné národní registry vznikat v jiných zemích. Kanadský registr *National Pollution Release Inventory* (NPRI) vznikl od roku 1989 (nyní obsahuje informace o 9000 provozovnách a více než 300 látkách). V současnosti je legislativně zakotven a funguje registr znečišťování zaveden ve více než 30 zemích světa (země EU, Austrálie).

¹² <http://www.irz.cz/obsah/protokol-o-prtr>

¹³ <http://archiv.greenpeace.cz/bhopal/fakta.html>

¹⁴ *Emergency Planning and Community Right to Know Act (EPCRA), section 313.*

¹⁵ *The Pollution Prevention Act (PPA)*

¹⁶ <http://www.epa.gov/tri/tridata/tri06/brochure/brochure.htm>.

V této souvislosti je třeba zmínit i projekt *Commission for Environmental Cooperation of North America* (CEC) porovnávající informace z registrů USA, Kanady a (tak jak jsou k dispozici) z registru Mexika¹⁷. CEC zveřejňuje tzv. *Taking Stock*, výroční zprávu o znečištění z průmyslových provozoven týkající se těchto tří států¹⁸. S ohledem na povahu znečišťování životního prostředí, které působí ve velkých oblastech, překračuje hranice jednotlivých států, se jedná o významný projekt, který provádí komparativní analýzu dostupných údajů ohlášených do registrů na nadnárodní úrovni.

Registry úniků a přenosů na úrovni Evropské unie

Povinně musely implementovat veřejně přístupný registr země EU, přičemž z údajů členských zemí se na úrovni EU vytváří od roku 2003 Evropský registr emisí znečišťujících látek (EPER)¹⁹ založený rozhodnutím Evropské komise (2000/479/ES). V EPER se sledovaly emise 50 polutantů (37 látek se týkalo ovzduší a 26 látek vody) z činností podle přílohy I směrnice o integrované prevenci (2008/1/ES²⁰). Evropská komise (EK) a Evropská agentura pro životní prostředí (EEA)²¹ zahájily provoz EPER dne 23. února 2003. Rok 2003 byl zároveň prvním rokem, kdy mělo dojít k ohlášení dat z národních registrů jednotlivých členských států. V červnu 2003 tak byly ohlašovány údaje za rok 2001 (případně 2000 nebo 2002). Do registru v roce 2003 hlásilo všech 15 „starých“ členských států a kromě nich ještě Norsko a Maďarsko. Podle informací z internetových stránek registru byly nahlášené údaje z více než 9000 podniků. Vzhledem k celkovému počtu 50 000 podniků spadajících do působnosti směrnice o integrované prevenci to odpovídá méně než 20%. Údaje byly zveřejněny EK a EEA dne 23. února 2004.

Druhé ohlášení za rok 2004 proběhlo v roce 2006 za 25 členských zemí EU a Norsko (9 členských zemí hlásilo poprvé). Druhý ohlašovací cyklus se týkal i České republiky. Ke zpracování zprávy pro EK a EEA byla využita data, která byla ohlášena za rok 2004 do IRZ. Celkový počet provozoven evidovaných v EPER vzrostl na 11 575. Ve srovnání s prvním ohlašovacím cyklem jsou data ohlášená za rok 2004 více celistvá a konzistentní. EPER se stal komplexním zdrojem informací o průmyslových a zemědělských zařízeních spadajících do působnosti směrnice o IPPC a z nich vypouštěných emisí v jednotlivých členských zemích EU. Internetové stránky EPER zaznamenaly po zveřejnění údajů z druhého ohlašování výrazný nárůst návštěvnosti.

Podpis Protokolu ze strany Evropských společenství vyústil ve formálně právní uzavření Protokolu na úrovni EU rozhodnutím Rady EU 2006/61/ES. V souvislosti s tím bylo třeba upravit i právní předpisy související s registry znečišťujících látek. Dne 18. ledna 2006 bylo vydáno Nařízení Evropského parlamentu a rady (ES) č. 166/2006, kterým se zřizuje evropský registr úniků a přenosů znečišťujících látek²² (dále též „E-PRTR“ nebo „Evropský PRTR“) a kterým se mění směrnice Rady 91/689/EHS a 96/61/ES (dále též „nařízení“ nebo „nařízení o E-PRTR“). Nařízení mělo zásadní dopady na stávající registry členských zemí EU (z hlediska rozsahu sledovaných látek, činností a dalších parametrů).

Nařízení zřizuje integrovaný registr úniků a přenosů znečišťujících látek na úrovni Společenství („evropský PRTR“) ve formě veřejně přístupné databáze a stanovuje pravidla pro jeho fungování, aby se provedl Protokol EHK OSN o registrech úniků a přenosů

¹⁷ Blíže na www.cec.org.

¹⁸ Blíže na <http://www.cec.org/takingstock/takingstock>.

¹⁹ *European Pollutant Emission Register - EPER*.

²⁰ Dříve 96/61/ES.

²¹ *European Environment Agency - EEA*.

²² *European Pollutant Release and Transfer Register - E-PRTR*.

znečišťujících látek, usnadnila se účast veřejnosti na rozhodování o životním prostředí a přispělo se k prevenci znečištění životního prostředí.

Evropský PRTR bude evidovat údaje o únicích znečišťujících látek do ovzduší, vody a půdy (celkově 91 látek). Dále informace o přenosech odpadů a znečišťujících látek v odpadních vodách čištěných mimo lokalitu. Zároveň evropský PRTR bude zahrnovat informace o únicích znečišťujících látek z rozptýlených zdrojů (pokud budou takové informace k dispozici). Evropský PRTR sleduje celkem 65 definovaných průmyslových a zemědělských činností (příloha I).

EU tedy po dvou ohlašovacích cyklech změnila původní registr EPER v souladu s požadavky Protokolu do podoby E-PRTR jako skutečného registru úniků a přenosů znečišťujících látek. V některých aspektech je E-PRTR širší než vyžaduje Protokol. Obsahuje například 5 látek navíc (oproti původnímu EPER o 41 látek víc). EU změnila rovněž právní základ registru - EPER byl založen rozhodnutím, E-PRTR přímo závazným nařízením. Poprvé budou data z registru za rok 2007 přístupná veřejnosti v září 2009.

Implementace registru znečišťování v ČR

V České republice započal první pilotní projekt k zavádění registru znečišťování (ve spolupráci s UNITAR) v roce 1994. Do podoby reálně existujícího systému byl převeden od roku 2004 (prostřednictvím zákona č. 76/2002 Sb. a nařízení vlády č. 368/2003 Sb.). Integrovaný registr znečišťování životního prostředí (dále jen „IRZ“) byl zřízen jako veřejný informační systém veřejné správy o emisích a přenosech vybraných znečišťujících látek. Stěžejní je přitom slovo „veřejný“. Jedná se totiž o důležitou charakteristiku celého registru. Veřejná přístupnost kvalitativně odlišuje IRZ od ostatních již provozovaných registrů v oblasti životního prostředí a klade daleko větší požadavky na strukturu registru, ale i jeho správu a provoz.

Rok 2004 byl prvním rokem sběru dat do IRZ a rok 2005 prvním ohlašovacím rokem. K 30.9.2005 proběhlo první zveřejnění údajů z IRZ. Některá data poskytovaná registrem veřejnosti jsou zcela novými údaji, jež doposud nebyly k dispozici v žádném z existujících zdrojů informací o životním prostředí a které jsou nově sledovány a navíc seskupeny do jediné databáze. Postupně přesáhl počet provozoven v IRZ počet 1 000.

Zveřejnění údajů z IRZ (30. 9. 2005) na www.irz.cz bylo přelomovým okamžikem pro přístup veřejnosti k informacím o znečišťování životního prostředí konkrétními průmyslovými podniky. V současnosti se připravuje zveřejnění již čtvrté sady údajů ohlášených provozovny. Časová řada dostupných údajů se prodlužuje a umožňuje hlubší porovnání údajů v jednotlivých letech.

Dopady nařízení 166/2006/ES byly legislativně řešeny od roku 2006. Česká republika musela změny evropské legislativy reflektovat a adaptovat národní právní předpisy pro nové fungování IRZ. V roce 2008 byl přijat nový **zákon č. 25/2008 Sb., o integrovaném registru znečišťování a integrovaném systému plnění ohlašovacích povinností v oblasti životního prostředí, který detailně upravuje fungování a rozsah českého IRZ a prováděcí nařízení vlády č. 145/2008 Sb.**, kterým se stanoví seznam znečišťujících látek a prahových hodnot a údaje požadované pro ohlašování do integrovaného registru znečišťování životního prostředí.

Ustanovení nařízení o E-PRTR ovšem neovlivňují právo členských států zachovat nebo zavést obsáhlejší či veřejnosti přístupnější registr úniků a přenosů znečišťujících látek. Členský stát tak může ve svém registru shromažďovat i údaje, které ke sledování nestanovuje evropský předpis. V případě České republiky se zejména jedná o sledování chemických látek v odpadech a látek v únicích do ovzduší. Počet látek sledovaných v IRZ je nyní tedy 93 (dvě látky navíc - styren a formaldehyd - oproti E-PRTR). Počet provozoven ohlašujících své údaje v roce 2007 přesáhl počet 1 000.

Forma zpřístupňování informací z registrů znečišťování

S ohledem na současnou situaci v komunikačních technologiích je zřejmé, že dominantním informačním kanálem pro rozšiřování informací musí být Internet. Přístupnost informací na Internetu není jedinou podmínkou pro plnou implementaci požadavků Protokolu o PRTR. Jde o to zajistit nejenom fyzický přístup k informacím, ale zejména předkládat je v uživatelsky přátelské podobě a srozumitelné formě.

Evropská hospodářská komise OSN uvádí, že přístupnost znamená, že registr (jako elektronickou databázi) bude snadné nalézt; že veřejnost bude moci v registru snadno vyhledat konkrétní informace, o které má zájem; a že tyto informace budou prezentovány způsobem, který je srozumitelný (t.j. nebudou prezentovány nejasným způsobem). Prezentace údajů tak hraje klíčovou roli při budování veřejných registrů. Mimo to musí být informace dostupné nepřetržitě, bezplatně a okamžitě.

Údaje z českého IRZ jsou zveřejňovány na stránkách www.irz.cz. Stránky byly spuštěny v roce 2004. Za dobu své existence prošly výraznou úpravou vzhledu i nástrojů, které nabízí uživatelům. Od uvedení portálu IRZ na Internet je o tento portál vysoký zájem, který narůstá vždy v období po zveřejnění nových údajů.

Nejvíce používanou funkcí na stránkách IRZ je vyhledávání v ohlášených údajích. Nástroj pro vyhledávání v údajích IRZ je klíčovou předností celé internetové prezentace IRZ. Při jeho tvorbě se vycházelo z mezinárodních dokumentů a doporučení. Protokol o PRTR vymezuje základní parametry, podle kterých má být umožněno v registru vyhledávat. Na stránkách IRZ jsou uživatelé k dispozici (prostřednictvím dotazovacího formuláře) následující parametry:

- ohlašovací rok,
- druh emise nebo přenosu,
- název organizace (provozovny) nebo IČ,
- látka,
- OKEČ²³,
- lokalita - kraj nebo obec,
- pomocí mapové aplikace.

Stránky www.irz.cz nabízejí rovněž informace o jednotlivých látkách sledovaných v registru, metodách zjišťování v emisích v ovzduší a vodě, dokumenty, otázky a odpovědi (FAQ) či odkazy na 20 fungujících zahraničních registrů znečišťování (nabídka odkazů na ostatní registry je dalším požadavkem Protokolu; článek 5.6.). Stránky jsou prozatím pouze v českém jazyce, plánuje se nicméně jejich zkrácená anglická mutace.

Evropský registr úniků a přenosů znečišťujících látek lze najít na adrese www.prtr.ec.europa.eu. Nachází se zde údaje z let 2001 (17 států), 2004 (26 států). Další údaje budou zveřejněny v roce 2009. OECD iniciovala zastřešující projekt zpřístupňující informace o PRTR. Projekt má ambice stát se globálním rozcestníkem pro otázky registrů a nachází se na adrese www.prtr.net.

²³ Odvětvová klasifikace ekonomických činností (OKEČ), viz http://www.czso.cz/csu/klasifik.nsf/i/odvetvova_klasifikace_ekonomickych_cinnosti_okec

Údaje o znečišťování se začaly velmi účinně propojovat s **geografickými informačními systémy (GIS)**. Spojením informace o znečištění s vizualizací pozice provozovny na mapě je pro uživatele registru velmi užitečná, neboť je zcela konkrétní. Uživatel tak nachází přímo provozovny, o které se zajímá. Někteří provozovatelé registrů využívají volně dostupných nástrojů jako je například Google Earth (kanadský registr NPRI). Data z IRZ jsou uživatelům rovněž dostupná prostřednictvím mapového portálu (www.geoport.cz). IRZ nabízí zobrazení provozoven až do úrovně orto-foto mapy.

Kromě zpřístupňování informací na Internetu jsou data z registrů znečišťování šířena i jinými formami. V České republice je hlavní publikací v oblasti IRZ - **Souhrnná zpráva o IRZ** přinášející agregovaná data z údajů ohlášených do IRZ za daný ohlašovací rok²⁴. Forma souhrnné zprávy (review report) je využívána v celé řadě jiných registrů (viz EPER Review Report, CEC Taking Stock, NPRI National Overview, NPI Summary Report).

Využití údajů z registrů

Otevřený veřejný přístup k informacím je základní charakteristikou systémů PRTR. Článek 11 Protokolu o PRTR stanoví v odstavcích 2 a 3 povinnost poskytovat informace aniž by musel být uveden určitý zájem. Potenciálních uživatelů PRTR je skutečně mnoho. Veřejnost, média, vědecká pracoviště či nevládní organizace mají k dispozici informace o přesně lokalizovaných provozovnách a o tom, jak tyto provozovny znečišťují vodu, ovzduší, půdu či zda produkují chemické látky v odpadech. Zároveň Protokol o PRTR ukládá, aby byla veřejnost zapojena do vývoje národních systémů. V případě vhodné strategie implementace PRTR jsou cenným nástrojem pro environmentální vzdělávání, výchovu a osvětu, protože mohou úspěšně zasazovat údaje o znečišťování do konkrétního kontextu (podle lokality, dopadu na zdraví obyvatel, látek).

OECD ve svých publikacích „*Uses of Pollutant Release and Transfer Register Data and Tools for their Presentation*“ (2005) a „*Presentation and Dissemination of PRTR Data: Practices and Experiences*“ (2001) specifikuje postupy, kterými lze zajistit rozšiřování informací ze systémů PRTR (informační strategie, klíčové cílové skupiny, metodologie šíření informací). Zároveň tyto publikace obsahují příklady konkrétních projektů využití dat z registrů. OECD uvádí následující hlavní skupiny uživatelů a možnosti využití:

- veřejnost a nevládní organizace - vzdělávání, tlak na zlepšování chování znečišťovatelů, tlak na vládní úřady ke zlepšování ochrany životního prostředí, partnerství s vládními úřady a průmyslovými podniky, regionální aktivity, prosazování environmentální spravedlnosti pro znevýhodněné skupiny,
- průmysl - prevence a omezování znečištění²⁵, redukce nákladů, transparentní informování veřejnosti, nahrazování nebezpečných látek, environmentální systém managementu, management chemických látek,
- vládní (veřejné) instituce - realizace a vývoj environmentálních politik, hodnocení plnění právních předpisů, programů, mezinárodních a regionálních závazků, posuzování rizik, vzdělávání,
- podnikatelé (investoři) - hodnocení a sledování environmentální výkonnosti podniků,

²⁴ Dopusud byly publikovány zprávy za roky 2004, 2005, 2006. Zpráva za rok 2007 je plánována na červenec 2009.

²⁵ Pokud dochází ke skutečnému snižování znečištění, mohou průmyslové podniky uvedeného faktu využít v rámci marketingových a PR aktivit.

- akademické, výzkumné a vzdělávací instituce - výzkum působení znečišťujících látek na životní prostředí a zdraví, aplikovaný výzkum, benchmarking, statistická srovnání, vzdělávací programy, učební předměty, informace v učebnicích.

Stejně tak americká Agentura ochrany životního prostředí (US EPA) publikovala dokument „*How are the Toxics Release Inventory Data Used - government, business, academic and citizen uses*“ (2003)²⁶, který pomáhá uživatelům registru v orientaci a usnadňuje efektivní práci s daty. Podle tohoto dokumentu může veřejnost data používat k:

- lepšímu poznání situace životního prostředí v konkrétních lokalitách (regionech, oblastech),
- participaci na rozhodování ve věcech životního prostředí,
- sledování chování průmyslových podniků.

Aktivně s daty v registrech pracují například nevládní ekologické organizace. Česká ekologická organizace Arnika sestavuje již od roku 2005 žebříčky producentů největších množství různých kategorií látek (rakovinotvorné látky, skleníkové plyny, ozón poškozující látky, perzistentní organické látky atd.). Od roku 2005 zveřejňuje Arnika i regionální (krajské) žebříčky²⁷. „Hitparády znečištění“ jsou ve značné míře využívány médii. Průmyslové podniky uvedené v těchto žebříčcích reagují ve většině případů minimálně veřejně deklarovanou snahou o redukcí množství emisí.

Závěr

Celý koncept veřejně dostupných registrů znečišťování má velmi dynamický charakter, vyvíjí se v čase, stejně tak jako se vyvíjí vnímání důležitosti informací o životním prostředí. Zpřístupňování informací co možná nejširšímu okruhu uživatelů a využití informací z PRTR v rámci environmentálního vzdělávání tvoří integrální součást tohoto konceptu.

Interaktivní webové stránky ve spojení s možností využití cíleného dotazování či geografické lokalizace (prostřednictvím geografického informačního systému) konkrétní provozovny přispívají nesporně k většímu zapojení cílových skupin uživatelů do otázek životního prostředí. Mimo jiné je třeba dále pracovat i přístupnost poskytovaných informací handicapovaným uživatelům internetu.

Použitá literatura

- Hazen, S. (1997). *Environmental democracy*. Retrieved from <http://www.unep.org/ourplanet/imgversn/86/hazen.html>
- Mika, O. J. (2003). *Chemická havárie v Bhopálu (Stručná případová studie)*. Paper presented at VII. ročník Mezinárodní konference medicíny katastrof, Zlín. Retrieved from http://www.egozlin.cz/upload.cs/b/b42a3244_0_mika_isatech_bрно_2003.pdf

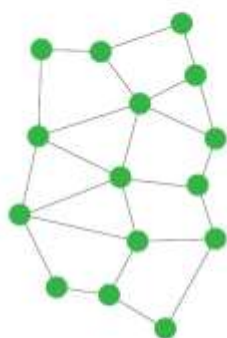
²⁶ Dále například „*The Toxics Release Inventory (TRI) and Factors to Consider When Using TRI Data*“ (US EPA, <http://www.epa.gov/tri/triprogram/FactorsToConPDF.pdf>).

²⁷ Blíže viz <http://bezjedu.arnika.org/irz.shtml>.

- Maršák, J. (2006). *Registr znečišťování na Internetu - www.irz.cz*. Retrieved from <http://obcan.ecn.cz>
- Maršák, J. (2008). Nová právní úprava fungování integrovaného registru znečišťování a integrovaného systému plnění ohlašovacích povinností (1. část). *Časopis EIA, SEA, IPPC*, 2,
- Sand, P. H. (2002). *The Right to Know: Environmental Information Disclosure by Government and Industry*. Paper presented at Human Dimensions of Global Environmental Change: Knowledge for the Sustainability Transition, Berlin.
- Oecd, (1996). Pollutant Release and Transfer Registers. A Tool for Environmental Policy and Sustainable Development. Guidance Manual for Government. *OCDE/GD*, 32(96),
- Oecd, (2005). *Uses of Pollutant Release and Transfer Register Data and Tools for their Presentation. Series on Pollutant Release and Transfer Registers No. 7, ENV/JM/MONO(2005)3*. Paris: OECD.
- Oecd, (2001). *Presentation and Dissemination of PRTR Data: Practices and Experiences. Series on Pollutant Release and Transfer Registers No. 3, OECD, Paris, ENV/JM/MONO(2000)17*. Paris: OECD.
- Unece, (2007). *Guidance Document for Implementation of the UNECE Protocol on Pollutant Release and Transfer Registers*. Geneva: UNECE.
- Commission, E. (2006). *Guidance Document for the implementation of the European PRTR*. Brussels: European Commission.
- Epa, U. S. (2003). *How are the Toxics Release Inventory Data Used - government, business, academic and citizen uses*. Washington, DC: U.S. Environmental Protection Agency. Retrieved from http://www.epa.gov/tri/guide_docs/pdf/2003/2003_datausepaper.pdf
- Recommendation of the Council on Implementing Pollutant Release and Transfer Registers [C(96)41/Final]. (1996). : OECD.
- Convention on Access to Information, Public Participation in Decision-making and Access to Justice in Environmental Matters (Aarhus Convention) (1998). Aarhus: Stationery Office.
- on, P. (2003). *Protocol on Pollutant Release and Transfer Registers*. Paper presented at Fifth „Environment for Europe" Ministerial Conference, Kiev.
- Rio, . *Rio Declaration on Environment and Development*. Paper presented at United Nations Conference on Environment and Development, Rio de Janeiro.
- autorů, K. (2006). *Integrovaný registr znečišťování - Souhrnná zpráva za rok 2004*. Praha: MŽP ČR.
- autorů, K. (2007). *Integrovaný registr znečišťování - Souhrnná zpráva za rok 2005*. Praha: MŽP ČR.
- Integrovaný registr znečišťování - Souhrnná zpráva za rok 2006 (2008). Praha: MŽP ČR.
- Rozhodnutí Rady 2006/61/ES ze dne 2.prosince 2005 o uzavření Protokolu EHK OSN o registrech úniků a přenosů znečišťujících látek jménem Evropského společenství. . .
- Nařízení Evropského parlamentu a Rady (ES) č.166/2006 ze dne 18.ledna 2006, kterým se zřizuje evropský registr úniků a přenosů znečišťujících látek a kterým se mění směrnice Rady 91/689/EHS a 96/61/ES. . .
- Zákon č. 25/2008 Sb., o integrovaném registru znečišťování a integrovaném systému plnění ohlašovacích povinností v oblasti životního prostředí. . .
- Nařízení vlády č. 145/2008 Sb., kterým se stanoví seznam znečišťujících látek a prahových hodnot a údaje požadované pro ohlašování do integrovaného registru znečišťování životního prostředí. . .

Časopis Envigogika vydává Centrum pro otázky životního prostředí UK. Vývoj časopisu je podpořen projektem OP VK Mezioborová síť udržitelného rozvoje.

Více najdete na internetových stránkách projektu mosur.czp.cuni.cz

MOSUR

MEZIOBOROVÁ SÍŤ UDRŽITELNÉHO ROZVOJE

OP VK CZ.1.07/2.4.00/17.0130

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ